

HOOFDSTUK 10 VERKLARENDE WOORDENLIJST

In deze lijst worden termen en minder bekende woorden verklaard die op verschillende plaatsen in het boek worden gebruikt. Specialistische termen die maar op één plaats in het boek voorkomen en daar direct worden verklaard zijn hier niet nog eens opgenomen.

abiotische factoren factoren uit de niet-levende natuur, bijvoorbeeld temperatuur, vocht of wind.

adventiefsoort soort die zich niet op eigen kracht hiernaartoe heeft verspreid.

Amersfoortcoördinaten het net van coördinaten op de Nederlandse topografische kaarten, genoemd naar het punt van oorsprong: de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk te Amersfoort.

areaal het verspreidingsgebied van een soort of taxon.

atlasblok blok van 5 bij 5 kilometer (25 km²).

biotische factoren factoren uit de levende natuur, bijvoorbeeld predatoren of voedsel.

biotoop het leefgebied van dieren of planten in ruimere zin, omschreven als een door de mens herkenbaar type landschap met een eigen flora en fauna. Een voorbeeld van een biotoop is 'vochtige heide' (zie ook habitat).

boreaal noordelijk, een term die in Europa vooral gebruikt wordt voor soorten die hoofdzakelijk in Scandinavië voorkomen.

broekbos nat bostype met vooral zwarte els (*Alnus glutinosa*) en wilgen (*Salix* sp.) als dominante boomsoorten.

cremaster kransje van haakjes die aan het uiteinde van het achterlijf zijn gehecht bij hangende poppen.

climaxstadium vegetatietype aan het einde van de natuurlijke successie waarin behalve de interne dynamiek weinig meer verandert (zie hoofdstuk 7).

diapauze een periode waarin de ontwikkeling van een individu stilstaat, en allerlei stofwisselingsprocessen heel langzaam verlopen.

eiken-berkenbos vegetatietype met zomereiken en berken als dominante houtige gewassen. In onze streken op de zandgronden veelal het climaxstadium.

eiken-haagbeukenbos vegetatietype met haagbeuk en zomereik als dominante bomen, meestal op gronden in Zuid-Limburg of Oost-Nederland het climaxstadium.

elzenbroekbos vegetatietype met zwarte elzen als kenmerkende houtige plantensoort, doorgaans een zeer natte biotoop.

endeem soort met een beperkte verspreiding.

extensieve begrazing niet intensieve begrazing met vee, zodat aan het begin van het nieuwe groeiseizoen circa 30% van de vegetatie niet is begraasd in het jaar daarvoor (zie hoofdstuk 7).

eutrofiëring de verrijking van het milieu met voedingsstoffen, zoals nitraten en fosfaten.

fourageren voedsel verzamelen (door dieren).

fysisch geografische regio deel van Nederland met kenmerkende eigenschappen in geomorfologie, bodem en oppervlaktewater.

gefaseerd maaibeheer een maaibeheer waarbij ieder jaar een ander deel van het terrein wordt gemaaid (zie hoofdstuk 7).

geurschub speciale schub, meestal gelegen in de voorvleugel bij de mannetjes, die een soortspecifieke geur produceert.

gordelpop pop die door middel van een zijden draad ('de gordel') rechtop blijft staan.

graft een steilrand waarop zich een min of meer natuurlijke begroeiing heeft ontwikkeld, zoals de Zuid-Limburgse heuvels.

grub(be) droog dal in het heuvelland.

habitat het leefgebied van een soort in beperktere zin, gezien vanuit de soort, met alle voor die soort noodzakelijke biotische en abiotische factoren. Dit betreft soortspecifieke delen van de biotoop, bijvoorbeeld 'vochtige heide die na de winter niet langdurig onder water mag staan, waarin voldoende gentianen groeien en genoeg nesten van de waardmier aanwezig zijn' (zodat het gentiaanblauwtje daar kan leven).

hakhout(beheer) een vorm van bosbeheer waarbij periodiek takken van alle bomen en struiken worden gekapt.

half-natuurlijk beheerstrategie die bestaat uit het realiseren van een bepaalde natuurkwaliteit, door (al of niet) kleinschalig beheer.

hangende pop pop die alleen met het cremaster aan een substraat, bijv. takje, hangt.

hemolimfe lichaamsvloeistof ('bloed') van insecten.

herkolonisatie het proces waarbij een soort een gebied tracht te bevolken waar hij eerder al voorkwam.

herintroductie het uitzetten van een soort in een gebied waar hij nu niet voorkomt.

heterocera vlinders met veelvormige sprieten (in tegenstelling tot de *rhopalocera*: de dagvlinders).

hibernaculum overwinteringsnest van een rups (zie hoofdstuk 4).

honingdauw suikerrijke afscheiding van bladluizen.

holometabole insecten insecten met een volledige gedaanteverwisseling; de levenscyclus bestaat uit de fasen ei, rups, pop en imago of volwassen insect.

hoogveen voedselarm vegetatietype door opeenhoping van afgestorven plantenresten. Hoogveen wordt boven de grondwaterspiegel gevormd en is afhankelijk van hemelwater. In Nederland vooral in Drenthe, Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant (zie hoofdstuk 5).

imago volwassen stadium van insecten, bij vlinders het gevleugelde stadium dat de voortplanting verzorgt.

inheems soort die op eigen kracht hierheen is gekomen, langere tijd in Nederland voorkomt en zich hier voortplant.

invasie een plotselinge, grootschalige verplaatsing van volwassen individuen.

isolatie proces waarbij uitwisseling van individuen van verschillende populaties niet meer mogelijk is.

kalkgrasland grasland op kalkgrond(hellingen) dat doorgaans veel plantensoorten bevat, komt in Nederland alleen in Zuid-Limburg voor (zie hoofdstuk 5).

kilometerhok vak van één vastliggende vierkante kilometer op basis van de indeling van de Amersfoortcoördinaten.

kolonisatie proces waarbij een soort een gebied tracht te bevolken waar hij nog niet voorkwam.

klein landschapselement ieder onafhankelijk deel van het landschap dat bijdraagt aan het karakter van het gehele landschap.

kleinschalig beheer verzamelbegrip voor alle maatregelen die op relatief kleine schaal worden uitgevoerd.

klepelen direct fijnsnijden en uitstrooien van maaisel.

kragge dichte, drijvende, groeiende plantenmassa die boven het wateroppervlak is uitgegroeid. Ook drijfzil geheten.

kwel uittreding van grondwater.

laagveen bodemtype dat bestaat uit dood plantaardig materiaal. In tegenstelling tot hoogveen ligt het onder het grondwater niveau (zie hoofdstuk 5).

legakker strook niet vergraven veen waar de gestoken turf op te drogen werd gelegd.

lepidoptera insectenorde van de vlinders.

levenscyclus de ontwikkeling van een individu van ei, via rups en pop tot geslachtsrijp imago of vlinder.

lijnvormige landschapselementen alle begroeiing of andere structuren in het landschap die lijnvormige zijn.

metamorfose de reeks van lichamelijke veranderingen die een pop ondergaat, waarbij de rups wordt omgebouwd tot volwassen vlinder of imago.

microklimaat abiotische omstandigheden (vocht, temperatuur, wind) op zeer kleine schaal, dat wil zeggen datgene wat het organisme (dier, plant) werkelijk ervaart.

migratie periodieke beweging van soorten van bijvoorbeeld een zomer- naar een winterbiotoop.

mineralisatie de afbraak van organische stoffen tot anorganische stoffen.

mineren het opeten van het tussenweefsel door bijvoorbeeld een rups, zonder daarbij de buitenlagen te beschadigen.

mobilititeit het vermogen om verder weg gelegen habitat te bereiken (zie hoofdstuk 5).

monitoring het volgen van aantalsontwikkelingen van bijvoorbeeld dieren of planten over langere tijd met een vaste methodiek.

monovaag gespecialiseerd op één soort waardplant.

oligovaag gespecialiseerd op een beperkt aantal waardplanten.

osmaterium speciaal orgaan nabij de kop van rupsen van grote pages, dat uitgestulpt wordt tijdens gevaar en een doordringende geur verspreid.

overwintenaar een soort die als (volwassen) vlinder overwintert.

parasiet natuurlijke vijand die veel kleiner is dan zijn gastheer en hier ten minste gedurende één stadium op (ectoparasiet) of in (endoparasiet) leeft ten koste van de gastheer.

partiële generatie generatie die niet noodzakelijk aanwezig hoeft te zijn voor het overleven van de soort.

patrouilleren mannetjes die op en neer vliegen binnen in een bepaald gebied, vaak langs een vast traject, en op zoek zijn naar paringsbereide vrouwtjes.

petgat ondiepe, vaak langwerpige, plas ontstaan door het uitbaggeren van veen.

pioniervegetatie spontaan opgroeiende vegetatie op kale bodem (zie ook hoofdstuk 7).

plaggen beheermaatregel waarbij de bovenste bodemlaag met plantengroei wordt verwijderd.

polyvaag niet gespecialiseerd in een bepaalde waardplant.

polyvoltinisme soort die het gehele jaar door generaties vormt en in meerdere generaties per jaar vliegt.

populatie een groep individuen van dezelfde soort die een voortplantingseenheid vormt.

predator natuurlijke vijand die meestal veel groter is dan de prooi en deze meestal meteen doodt en consumeert.

rhopalocera vlinders met knotsvormige sprietten, ook wel dagvlinders genoemd (in tegenstelling tot de heterocera, de overige vlinders) (zie hoofdstuk 2).

refugium een gebied waar een soort overleeft terwijl hij elders niet voorkwam.

s.l. sensu lato, in ruimere zin, bijvoorbeeld schapengras *Festuca ovina* s.l. waaronder zowel genaald als fijn schapengras wordt verstaan.

slakrups rups van de blauwtjes Lycaenidae die enigszins op een naaktslak lijkt.

sp. species, geeft aan dat er verschillende soorten van dat geslacht zijn, bijvoorbeeld braam *Rubus* sp.

s.s. sensu stricto, in engere zin.

successie (natuurlijke) opeenvolging van levensgemeenschappen in de tijd (zie hoofdstuk 7).

taxon een herkenbare groep organismen, bijvoorbeeld een soort, ondersoort of familie.

territorium gebied dat een bepaald mannetje bezet houdt om een paringsbereide vrouwtje te lokken; andere mannetjes jaagt hij hieruit weg.

umvoltinisme soort met één generatie per jaar.

uurhok blok van 5 bij 5 kilometer (25 km², ook atlasblok genoemd).

verdroging uitdrogen van een gebied. Verdroging kan zowel een natuurlijke als een menselijke oorzaak hebben, maar de term wordt met name gebruikt bij menselijke oorzaken (zie hoofdstuk 6).

vergrassing door gras overwoekerd raken. Bepaalde grassoorten gaan de vegetatie domineren. In vochtige heide pijpenstrootje *Molinia carulea*, in droge heide bochtige smele *Deschampsia flexuosa*. Vergrassing treedt op onder invloed van vermesting en verzuring (zie hoofdstuk 6).

verlanding het dichtgroeien van een water door een vegetatie (bijvoorbeeld veenmos in een ven of krabbescheer in een petgat).

vermesting rijker aan voedingsstoffen, met name stikstof, kalium of fosfaat worden, bijvoorbeeld veroorzaakt door mestgiften (zie hoofdstuk 6).

verruiging als gevolg van successie hoger en dichter worden van de vegetatie. Door een verhoogde mesttoevoer gaat de verruiging sneller (zie hoofdstuk 6).

verschraling het verminderen van de voedselrijkdom van een bepaald gebied. Verschraling wordt vooral toegepast ten behoeve van natuurbehoud.

versnippering opdeling van terreinen in (te) kleine geïsoleerde gebieden, waarin veel populaties niet meer kunnen overleven.

vervening proces waarbij in waterrijke gebieden laag- of hoogveen ontstaat (zie hoofdstuk 5).

verzuring te laag worden van de zuurgraad van bodem of water (zie hoofdstuk 6).

waardmier mierensoort die de rups gebruikt/nodig heeft voor de voltooiing van zijn ontwikkeling.

waardplant plant- of boomsoort waar de rups van leeft.

waarnemingseffect door de verandering van het verzamelen van vlinders naar het noteren van vlinders en het toegenomen aantal waarnemers zijn de kwaliteit en het aantal waarnemingen sterk toegenomen en veranderd. Zo is ook het aantal waarnemingen van algemene soorten relatief toegenomen. Hierdoor lijkt het verspreidingsgebied van deze soorten te zijn uitgebreid. Dit verschijnsel wordt gevat onder de noemer 'waarnemingseffect'.

zwerfen de verplaatsing van dieren zonder dat er sprake is van een duidelijke trekrichting (of de richting wordt bepaald door externe factoren zoals luchtstromingen).

